

Aleksandar Hemon

Liefde en hindernissen

VERHALEN

Vertaald uit het Engels door Peter Abelsen

J.M. MEULENHOF

Stairway to Heaven

Het was een volmaakte Afrikaanse nacht. Pure Conrad. De lucht was kleverig en roerloos van vochtigheid, de nacht geurde naar verschroeid vlees en voortplantingsdrift, de duisternis was immens en ondoorsnijdbaar. Ik voelde me malaria-achtig, al lag vermoeidheid door de reis meer voor de hand. Ik stelde me duizenden duizendpoten voor op het plafond boven mijn bed, en een luchtmacht van vleermuizen die vraatzuchtig rondfladderden tussen de bomen onder mijn raam. Maar het meest onrustbarend waren de drums, het rollende en beukende getrommel dat me omgaf. Oorlog? Vrede? Inheemse godsdienstoefening? Ik had geen idee waar het op duidde.

Ik was zestien, de leeftijd waarop angst nog inspiratie wekt, dus knipte ik het licht aan en haalde een gloednieuw dagboek met linnen omslag uit mijn koffer. De drums riepen de lugubere machten van de nacht aan en ik schreef *Kinshasa 7-7-1983* en daarbij bleef het, want ik hoorde hoe de slaapkamerdeur van mijn ouders werd opengegooid. Tata beende vloekend door de gang. Ik sprong uit bed om mijn vader te volgen (Sestra begon geschrokken te jammeren) en botste op mijn moeder die hem na stond te kijken, met haar zorgelijke boezem op haar armen. Hij was al in de woonkamer en had overal het licht aangedaan – radeloze motten in de bollen van lampen, geschreeuw en gegil, helse bekken-slagen, een heksenketel.

‘Spinelli!’ tierde tata boven het lawaai uit. ‘Wat een klootzak!’

Mijn vader sliep in een flanelen pyjama die beter geschikt leek voor een skivakantie dan voor een verblijf in Afrika – de airconditioning was volgens hem slecht voor zijn nieren. Voor hij het trappenhuis inliep, zette hij ook nog zijn tropenhelm op om te voorkomen dat zijn kale hoofd aan tocht zou worden blootgesteld. Toen hij woedend de voordeur opentrok en in het drumkabaal verdween, drukte Sestra, die nu hardop hilde, haar gezicht in moeders zij. Ik stond in mijn onderbroek, blote voeten op de kale vloer, de pen nog in mijn hand. In de donkere deuropening zinderde de mogelijkheid dat we hem nooit meer zouden terugzien, maar het kwam niet bij me op om hem achterna te gaan, en mama deed niets om hem tegen te houden. Op het trapportaal boven ons ging het licht aan en we hoorden een nijldige deurbel. De drums roffelden onverminderd door en een volgend dingdong paste precies in de maat. Tata liet de bel voor wat die was, begon op de deur te bonken en riep in zijn gebrekkige Engels: ‘Spinelli, jij bent heel gek! Stop lawaai, wij zijn slaap! Dit is vier uur van de nacht!’

Onze flat lag op de vijfde verdieping en er moesten nog talloze andere bewoners zijn, maar het gebouw wekte de indruk dat het in allerijl was ontruimd. Het portaallicht floepte uit en het drummen hield op; voorstelling ten einde. Er ging een deur open en een knauwende Amerikaanse stem betuigde spijt en maakte excuses, absoluut.

Toen ik weer naar bed ging, gloorde de ochtend al. In het geboomte maakten de bloeddorstige vleermuizen plaats voor een vogelmeute die kwelend en kwetterend tot een uitbarsting van zinloze levenslust kwam. Slapen en dromen zat er niet meer in, maar schrijven ging ook niet. Ik kwam er maar weer uit en ging op het balkon staan roken, wachtte tot het waarom van alles duidelijk werd en voelde het almaar onduidelijker worden. Beneden op straat zat een schaars geklede man bij een stuk karton gehurkt, waarop hij sigaretten

had uitgesteld. Verder was er niemand te bekennen. Misschien wilde hij de pakjes niet verkopen maar beschermen tegen een onzichtbare dreiging.

Bij het aanbreken van de jaren tachtig had tata ons achtergelaten voor een dienstverband als ondergeschikt diplomaat op de Joegoslavische ambassade in Zaïre, waar hij belast werd met de communicatie, wat dat dan ook mocht inhouden, terwijl ik me in Sarajevo geconfronteerd zag met mijn vreugdeloze puberteit en het naderende onheil van mijn volwassenheid, die me deden wegvluchten in boeken. Sestra was twaalf en onkundig van de pijn die in mij tot wasdom kwam, en mama ging gebukt onder haar eenzaamheid en algehele middelbare mistroostigheid, wat mij op mijn beurt weer ontging omdat ik constant met mijn neus in de boeken zat. Ik was een dwangmatig lezer, die slechts af en toe aan de oppervlakte van de wereld der anderen kwam om een hap van hun mufte lucht te nemen. Ik las dag en nacht, dag in dag uit, in plaats van mijn huiswerk te doen. In plaats van op school de lessen te volgen las ik boeken die ik stiekem onder mijn bank hield, een vergrijp waarvoor ik regelmatig gestraft werd door een junta van treiterkoppen. Alleen in de denkbeeldige ruimte van de literatuur voelde ik me veilig en op mijn gemak – geen afwezige vader, geen depressieve moeder, geen etterbakken die me dwongen de bladzijden van mijn boeken te likken tot mijn tong zwart was van de inkt.

Ik ontmoette Azra toen ik op een dag iets van mijn gading zocht in de schoolbibliotheek, en voelde me meteen aange trokken door de lezerlijke bedeesdheid op haar bebrilde gezicht. Ik liep met haar mee naar huis, mijn pas inhoudend als ik iets wilde zeggen en tot stilstand komend als zij iets zei. Zij gaf niets om *De vanger in het graan*; ik had *Quo Vadis* niet gelezen en kon slechts geveinsde interesse opbrengen voor

De boerenopstand. Maar het was duidelijk dat we het beiden heerlijk vonden om in levens op te gaan die anderen voor ons bedachten – een noodzakelijk ingrediënt voor elke vorm van liefde. Het duurde niet lang tot we op boeken uitkwamen die we allebei mooi vonden: *De tijdmaschine*, *Grote verwachtingen*, *Toen waren er nog...* Maar die eerste middag spraken we vooral over *De dwerg uit een vergeten land*. Dat was wel een kinderboek, maar we waren er dol op, omdat we ons maar al te goed konden vereenzelvigen met een klein wezen dat door een grote wereld moest dolen.

We kregen verkering, wat er voornamelijk op neerkwam dat we elkaar voorlazen op een bank langs de Miljacka, en pas zoenden als we niets meer hadden om over te praten, en dan nog heel ingetogen, bang dat we door te heftig te vrijen afbreuk zouden doen aan de overzichtelijke intimiteit die we hadden opgebouwd. Ik was al volmaakt gelukkig als ik een passage uit *Franny en Zooey* of *Het lange afscheid* in haar haar kon fluisteren. Dus toen tata met verlof naar Sarajevo kwam en meedeelde dat we de zomer van '83 in Afrika zouden doorbrengen, voelde ik een eigenaardige opluchting – als Azra en ik ver van elkaar verwijderd waren, zou het geen moeite meer kosten om weerstand te bieden aan onze smartelijke begeerte en vermeden we de smet die het lichaam onvermijdelijk op de geest werpt. Ik beloofde haar elke dag te schrijven, in mijn dagboek, want brieven uit Afrika zouden toch pas na mijn eigen terugkomst arriveren. Ik zou elke gedachte boekstaven, verzekerde ik haar, elk gevoel, elke ervaring, en als ik terug was zouden we het allemaal samen kunnen herbeleven door mijn dagboek te lezen.

Er was heel wat dat ik die eerste nacht in Kinshasa wilde noteren: hoe het westen nog in volle gloed had gestaan en het oosten al ondoordringbaar donker was toen we bij het vallen van de avond over de evenaar vlogen; dat ik de geur van haar haar nog in mijn neus had; een van onze lievelings-

regels uit *De dwerg uit een vergeten land* – ‘Ik moet de weg terug naar huis vinden voor het herfst wordt, voor de bladeren het pad bedekken.’ Maar ik schreef niets op en suste mijn geweten door het aan de storende drums te wijten. En wat ik niet opschreef, zou in mijn achterhoofd blijven liggen, als het verjaarscadeau dat je pas mocht openmaken als het feestje voorbij en iedereen naar huis was.

Enfin, de volgende ochtend zag ik Sestra in de woonkamer zitten. Ze keek met een vage fascinatie naar een nietige man in een T-shirt met de afbeelding van een engel die in volle vlucht door een kogel leek te worden getroffen. Mama zat tegenover hem, met de salontafel tussen hen in, en luis-terde ingespannen naar zijn hoge kweelstem, haar benen over elkaar en de zoom van haar rok over het noordelijk half rond van haar knie getrokken.

‘Svratio komšija Spinelli,’ zei ze. ‘Nemam pojma šta priča.’

‘Goedemorgen,’ zei ik in het Engels.

‘Goeiemiddag, man,’ zei Spinelli. ‘De dag is al bijna om.’ Hij ontblootte een rij tanden die vanuit het midden gelijkmatig in lengte afnamen, als orgelpijpjes. Sestra glimlachte met hem mee. Zijn handen lagen op zijn bovenbenen, in kalme afwachting van wat hij hen te doen zou geven, en wat hij hen te doen gaf was het naar achteren vegen van de twee krullen die zijn voorhoofd tussen haakjes hadden gezet. Hij had ze nog niet losgelaten of ze zakten terug tot de punten weer in volmaakte symmetrie zijn wenkbrauwen raakten.

Dit was mijn eerste aanblik van Spinelli, en zijn gezicht zou nog tal van veranderingen ondergaan, maar al zijn trekken liggen nu vervat in de twee plooitjes tussen zijn ogen, parallel als een rechtopstaand isgelijktteken, en het vluchtige, roofdierachtige glimlachje waarmee hij onveranderlijk zijn zinnen besloot. ‘Sorry voor het lawaai nog,’ zei hij. ‘Een verveelde hond doet rare dingen.’

Op mijn zestiende stak ik veel energie in het etaleren van verveeldheid: het rollen met de ogen; de afgemeten antwoorden op ouderlijke vragen; de geoefende uitdrukkingsoosheid in reactie op waargebeurde familievertellingen. Ik had een stalen pantser van onverschilligheid rond mezelf opgebouwd, dat me in staat stelde ongehinderd te lezen of naar mijn kamer te ontkomen. Maar in die eerste week Afrika was mijn verveling echt. Lezen lukte niet – ik bleef maar naar dezelfde (zevenentwintigste) bladzij van *Hart der duisternis* staren en kwam geen letter verder. Ik probeerde iets voor Azra op te schrijven, maar wist niets te zeggen, niet in de laatste plaats omdat er niets te zeggen was.

En te doen was er al helemaal niets. Ik mocht niet naar buiten, de menselijke jungle van Kinshasa in. De eerste dagen hield ik me onledig met de televisie: tirades van Mobutu en reclamespotjes waarin blikken kokosnootolie door een blauwe hemel van betaalbaar levensgeluk zweefden. Er waren momenten, midden op de dag, waarop ik mijns ondanks behoefte kreeg aan contact met mijn familieleden, maar tata was aan het werk, Sestra beschermde haar ontlukende autonomie met een walkman op maximale geluidsterkte, en mama was in vrijwillige ballingschap gegaan in de keuken, waar ze vermoedelijk haar tijd doorbracht met huilen. De plafondventilator draaide vadsig rond – een wrede visualisering van de verdovende traagheid waarmee de tijd zich hier voortsleepte.

Tata was een rasbelover, een begenadigd voorspiegelaar. In Sarajevo had hij ons bleke socialistische provincialisme als doek benut om een beeld van Kinshasa te schilderen als onuitputtelijke bron van neokoloniale geneugten: exclusieve buitensociëteiten met zwembaden en tennisbanen; ambasaderecepties die bezocht werden door de internationale jet-set en spionnen van alle grootmachten; kosmopolitische casino's en exotische nachtclubs; safari's in de ongerepte rim-

boe en... Philippe, een inlandse meester-kok die hij een Belgisch diplomaat had ontfutseld door hem een iets minder schamel loon te bieden. In die eerste kleurloze week werden al deze beloften geschonden. Zelfs Philippe kwam niet opdagen. Als tata thuiskwam van de ambassade, schoven we aan voor onbestemde maaltijden die mama bereidde uit wat ze aantrof in de koelkast: verflenste paprika's en schrompelige papaja's, pindakaas en vlees dat wellicht ooit aan de boten van een geit had gezeten.

Toen tata ten slotte inzag dat hij voor de taak stond een wolkendek van lusteloosheid te verdrijven, pleegde hij een telefoontje naar de Joegoslavische ambassadeur en nodigde zichzelf en zijn gezin uit voor een bezoek aan diens residentie in Gombe, waar alle belangrijke diplomaten woonden. De villa's waren er groot en de gazons weids, majestueuze bloemen bloeiden er in onberispelijk gesnoeide struiken en op de achtergrond stroomde de eerbiedwaardige Kongo gemoedelijk voorbij. Zijne Excellentie en zijn niet minder excellente vrouw waren vormelijk beleefd, gespeend van iedere levendigheid en ontbloot van enig verteltalent. We zaten in hun ontvangkamer en de volwassen lieten opmerkingen ('Kinshasa is vreemd', 'Kinshasa is zeer klein') rondgaan als suikerklontjes in een kommetje. Overal in de kamer waren op in het oog springende plekken exotische trofeeën geplaatst: een lap gegalonneerd Antwerpse kant aan de muur; een prehistorische Mesopotamische kei op de salontafel; in de boekenkast een foto van het excellente echtpaar op een besneeuwde bergtop. Een bediende met een raadselachtige rode sjerp kwam de verfrissingen brengen – Sestra en ik kregen ieder een glas limonade met een lange zilveren lepel. Ik durfde geen vin te verroeren, en toen Sestra opeens uit onverklaarbare balorigheid als een hondje over het Perzische tapijt begon te rollen, vreesde ik dat onze ouders ons allebei zouden verstoten.

Toen we thuiskwamen gaf ik toe aan een opwelling van mezelf en liep de trap op naar de flat van Spinelli. Hij deed de deur open in zijn T-shirt met de getroffen engel en een boxershort waaruit twee steldunne beentjes staken. Mijn komst leek hem geenszins te verrassen, en hij informeerde ook niet naar de reden ervan. 'Kom binnen,' zei hij, met een drankje in zijn hand en een sigaret tussen zijn vingers. Achter hem dreunde rockmuziek. Ik stak er ook een op, had de hele dag nog niet gerookt en smachtte naar nicotine. De rook daalde zijig zacht naar mijn longen af en kwam door mijn neus terug; het was zo zalig dat het me ademloos en duizelig maakte. Spinelli klemde zijn sigaret tussen zijn lippen en maakte drumbewegingen bij de muziek. 'Black Dog,' zei hij. 'Wereldnummer.' In de hoek van de kamer, onder het raam, stond een drumstel. De gouden bekkens beefden in de luchtstroom van de airco.

Spinelli bleef imaginaire drumbreaks en solo's trommelen en gaf ondertussen antwoorden op niet-gestelde vragen over zijn leven: hij was opgegroeid in een ruige buurt in Chicago en was die ontvlucht zodra hij de kans kreeg; hij zat al hij wist niet hoe lang in Afrika; hij werkte voor de Amerikaanse overheid en zei liever niet wat hij deed, want dan moest hij me daarna vermoorden. Hij ging bij het begin van elke zin zitten om tegen het eind weer op te staan, en hield nooit op met luchtdrummen. Hij was voortdurend in beweging en zo nadrukkelijk op de voorgrond dat de ruimte zich rondom hem leek samen te ballen en ik het gevoel kreeg erbuiten te vallen. Pas toen ik, verdwaasd, afscheid had genomen en de trap af liep, was ik weer in staat gedachten te hebben, en het eerste wat ik dacht was dat hij een typische Amerikaan was, een leugenaar en opschepper, en dat zijn gezelschap oneindig veel stimulerender was dan dat van mijn familie of de excellente diplomaten in Gombe.

Ergens in de loop van zijn rusteloos voortstromende mo-

noloog had hij me, zonder aanwijsbare reden, de bijnaam Blunderpuss gegeven.

Enkele dagen later ging ik opnieuw de trap op, en de dag daarop weer. Mama en tata leken het best te vinden, omdat het een eind maakte aan mijn verveling en het kribbige stilzwijgen waarmee die gepaard ging. En ze zullen het ook wel een uitkomst hebben gevonden dat ik daarboven in heilzame aanraking met de echte wereld en zijn bewoners kon komen zonder het gebouw te hoeven verlaten – en ik kon meteen mooi mijn Engels oefenen. Mijzelf bekoorde het dat ik bij Spinelli naar hartenlust kon roken en dat de muziek er veel harder stond dan mijn ouders pleegden toe te staan, en hij vulde consequent mijn whiskyglas bij voor het halfleeg was. Hij leerde me zelfs een beetje drummen, en ik vond het verrukkelijk om op de bekkens te hengsten. Maar ik genoot nog het meest van zijn verhalen. Die vertelde hij lui onderuithangend op zijn bank, zijn rook uitblazend naar de gezwinde plafondventilator, nippend van zijn J&B en met regelmaat pauzes inlassend voor solo's in de nummers van Led Zepelin. Het mag dan spotten met je sterfelijkheid zijn om leugens en verzinselfs op te dissen, die van Spinelli waren het aanhoren meer dan waard.

Op zijn high school had hij een levendige handel in sigaretten gevoerd en geregeld seks gehad met zijn aardrijkskundelares. Hij was als lifter door Amerika getrokken: in Oklahoma had hij drinkgelagen aangericht met indianen die hem daarnaast paddenstoelen hadden gevoerd die hem toegang verschaften tot hun geestenrijk, en de geesten hadden dikke achterwerken gehad met twee gaten die gelijkelijk naar stront roken; in Idaho had hij een grot bewoond met een gozer die de hele dag de lucht afspeurde in afwachting van een vloot zwarte helikopters waarvan hij zeker wist dat die het op hen gemunt hadden; hij had vee gesmokkeld van Mexico naar Texas, en auto's van Texas naar Mexico. En

toen was hij in het leger beland en aan uitzending naar een oorlogsgebied ontkomen door zijn pik met uien sap te besmeren en de schijn van een infectie te wekken, waarna hij had rondgehoereerd in Duitsland en een Montenegrijnse pooier had neergestoken in een disco. En vervolgens Afrika: Angola binnenglippen om Savimbi's vrijheidsstrijders een steuntje in de rug te geven; naar Oeganda om samen met de Israëli's de commando's te trainen; in Durban een borddeel opzetten voor spionagedoeleinden. Hij vertelde het allemaal door elkaar, ging door zijn leven zonder acht te slaan op de chronologie.

's Avonds in bed probeerde ik zijn bandeloze woordenstroom op orde te brengen in mijn afgematte hoofd, om een samenhangende versie te kunnen opschrijven voor Azra. En dat lukte nooit, omdat ik altijd leemtes in zijn verhalen ontdekte, de inconsistenties en tegenstrijdigheden en de zonneklare flauwekul. De verhalen waren puntgaaf als hij ze vertelde, maar zouden in aperte leugens veranderen als ik ze neerschreef. Zodra ik uit zijn nabijheid was, sloeg het allemaal nergens meer op; hij moest lijfelijk aanwezig zijn om het geloofwaardigheid te verlenen. Dus bleef ik zijn nabijheid zoeken, bleef ik de trap op lopen.

Op een avond ging ik naar boven maar sloot Spinelli net zijn deur af om uit te gaan, in een openstaand zwart overhemd, geurend naar doucheschuim en lotion, een gouden halskettinkje onder zijn geprononceerde adamsappel. Hij stak een sigaret op, nam en haal en zei: 'Kom op, we gaan!' Ik volgde zonder te vragen waar we naartoe gingen. Het kwam niet bij me op mijn ouders in te lichten. Ze kwamen toch nooit kijken als ik boven zat, en de verveling die ik had moeten doorstaan gaf me wel enig recht op avontuur. Ik kreeg te horen dat de plaats van bestemming een casino om de hoek was.